

هزار و یکشب در سینمای قرن ۲۱

ساختار، زمان، روایت

نویسنده: اعظم حسن پور

www.ketab.ir

- سرشناسه : حسن پور، اعظم، ۱۳۶۷ -
- عنوان و نام پدیدآور : هزار و یکشب در سینمای قرن ۲۱ : ساختار، زمان، روایت/ نویسنده اعظم حسن پور؛ مقدمه احمد السّتی.
- مشخصات نشر : تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۷.
- مشخصات ظاهری : ۲۱۱ ص.: مصور، جدول: ۱۴/۵×۲۱/۵ سم.
- شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۲-۱۳۸-۳
- وضعیت فهرست نویسی : فیبا
- موضوع : هزار و یکشب -- تاریخ و نقد
Arabian nights -- History and criticism
- موضوع : روایتگری (Rhetoric) (Narration)
- موضوع : سینما و ادبیات Motion pictures and literature
- موضوع : افسانه‌ها و قصه‌ها -- ساختار
Legends -- Structural analysis
- شناسه افزوده : السّتی، احمد، ۱۳۲۷ -، مقدمه‌نویس
- شناسه افزوده : Alasti, Ahmad
- شناسه افزوده : پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
- شناسه افزوده : Institute for Research of Culture, Art and Communication
- رده بندی کنگره : PJA۳۴۸۶/ح۵۵۴ ۱۳۹۷
- رده بندی دیوید : ۸۹۲/۷۳۳۴
- شماره کتابشناسی سی : ۱۸۰۰۱

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
دانشگاه تهران

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

عنوان: هزار و یکشب در سینمای قرن ۲۱: ساختار، زمان، روایت

نویسنده: اعظم حسن پور

صفحه‌آرا: حسین آذری

نوبت چاپ: اول - زمستان ۱۳۹۷

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۱۶۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۲-۱۳۸-۳

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵، تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳، دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶، Email: nashr@ricac.ac.ir

فهرست مطالب

۱.....	سخن ناشر
۳.....	پیشگفتار
۷.....	مقدمه

فصل اول: ملاحظات نظری

۱۵.....	روایت
۱۹.....	ویژگی‌های روایت
۲۰.....	روایت خطی و روایت غیرخطی
۲۱.....	روایت‌شناسی
۲۷.....	داستان
۲۸.....	طرح یا پیرنگ
۳۰.....	انواع مختلف طرح از دیدگاه مک‌کی
۲۳.....	تفاوت داستان و روایت
۳۴.....	زمان
۳۴.....	زمان در روایت
۳۵.....	ویژگی‌های زمانی روایت از دیدگاه ژرار ژنت
۳۷.....	الگوهای روایت در دوران کلاسیک، مدرن و پست مدرن

فصل دوم: ساختارهای زمانی نو در سینمای جهان

۳۹	مقدمه
۴۰	زمان در هنر
۴۳	روایت خطی و روایت غیرخطی در ادبیات داستانی
۴۴	زمان در ادبیات غرب
۷۴	بررسی عنصر زمان در روایت گری غربی
۵۱	زمان در سینما
۲۵	ساختار سینمایی
۵۴	بررسی کارکرد زمان‌های مختلف در چگونگی تحول بیان سینمایی
۸۵	بررسی برخی از تکنیک‌های انتقال زمان در سینما
۳۶	زمان در سینمای کلاسیک
۶۷	زمان در سینمای مدرن
۰۷	زمان در سینمای پست مدرن
۷۲	ساختار زمانی نو
۶۷	روایت شبکه‌ای
۷۹	روایت شبکه‌ای: سازه‌های یک داستان
۸۳	روایت شبکه‌ای ساده: داستان
۵۸	روایت پیچیده

فصل سوم: روایت در هزار و یکشب

۸۹	مقدمه
۹۰	منشأ اصلی هزار و یکشب
۱۹	ترجمه‌های هزار و یکشب
۲۹	ویژگی‌های داستانی هزار و یکشب
۹۸	تکرار
۱۰۰	بررسی عناصر ساختاری هزار و یکشب
۱۰۶	سطوح روایت از منظر ژنت
۱۰۷	زمان داستان و زمان متن از منظر ژنت
۸	نظم و ترتیب در هزار و یکشب
۱۰۸	زمان‌پریشی هزار و یکشب
۱۰۹	گذشته‌نگری در هزار و یکشب
۱۱۰	دیرش یا تداوم در هزار و یکشب
۱۱۴	بسامد یا تکرار در هزار و یکشب
۶۱۱	راوی در هزار و یکشب
۱۲۱	روایت‌گیر (روایت‌شنو) در هزار و یکشب
۱۲۴	رده‌بندی روایت‌گیران بر اساس ارتباط با راوی و شخصیت

۱۲۵.....	سطوح روایی در هزار و یکشب.....
۱۳۱.....	اهمیت روایت درونه‌ای.....
۱۳۲.....	کارکردهای روایت درونه‌ای در هزار و یکشب.....
۴۳۱.....	کانونی‌گری در هزار و یکشب.....
۱۳۷.....	شکل روایت‌های هزار و یکشب.....
۹۳۱.....	روایت از دیدگاه تودوروف.....
۱۴۱.....	شیوه‌های ترکیب‌پی‌رفت‌ها بر اساس نظریه تودوروف.....
۱۴۴.....	شیوه‌های ترکیب‌پی‌رفت‌ها در هزار و یکشب.....
۱۵۰.....	هزار و یکشب و روایت شبکه‌ای.....
۱۵۶.....	اشخاص.....
۱۵۶.....	مکان‌ها.....
۱۵۸.....	روادها و حوادث.....
۱۵۹.....	موجودات اساطیری.....
۱۵۹.....	اشیاء.....
۱۶۰.....	روایت‌های نیچه در هزار و یکشب.....
۱۶۲.....	خلاصه حکایت مکررناز.....

فصل چهارم: تحلیل داده‌ها

۹۶۱.....	مجسمه‌های مومی پائول بی (۱۹۲۴).....
۷۷۱.....	شب‌های عربی پیرپائولو پازوینی (۱۹۱۰).....
۳۸۱.....	سه‌گانه شب‌های عربی میگوئل گومز (۲۰۱۵).....
۱۸۹.....	نتیجه‌گیری.....

۱۹۱.....	فهرست تصاویر.....
----------	-------------------

۱۹۳.....	فهرست منابع.....
----------	------------------

پیشگفتار

روایت‌های پیرامون، تاریخ و غیر خطی و به قول دیوید بوردول «چنگالی» و «شبه‌ای»، سیوه‌های داستانگویی دوران میکروالکترونیک و مینیاتوری کردن، ماسک این‌ها به دیجیتال هستند. مقایسه داستان‌های هزار و یکشب با چند شیوه‌هایی از روایت؛ باورنکردنی، نامحتمل و اساساً تلاشی مذبوح به نظر می‌رسند. ولی نویسنده این کتاب که جستجو در احوال روایت‌ها را زمانی نسبتاً فراموش شده را هدف خود قرار داده است، به طرزی شگفت و باورناپذیری به چنین نتیجه‌ای رسیده است. اعظم حسن‌پور پس از سال‌ها مطالعه دقیقی از شکل داستانگویی قصه‌هایی که به ظاهر آنقدر ساده که قابل گذشت هستند، به این مهم راه یافته است. او که اساساً دغدغه روایت فیلم‌های این سوی سال ۲۰۰۰ را دارد، به طرز باورناپذیری دریافته است که می‌تواند الگوی روایت‌گری فیلم‌هایی از قبیل پالپ فیکشن، بابل، قبل از باران و قطار اسرارآمیز را در شیوه‌های داستانگویی قصه‌هایی از قبیل گورپشت، خیاط، طبیب یهودی، مباشر و نصرانی، سفرهای هفتگانه سندباد بحری و مکر زنان مشاهده کرد. در اولین برخورد با چنین استدلالی، خواننده تصور

مقایسه‌ای نامحتمل را در ذهن پیدا می‌کند، همان تصویری که پس از شنیدن طرح‌های اولیه مطالعاتی اعظم حسن پور برای من پیش آمد. لیکن بعد از نشست‌های متوالی، مقایسه بین شیوه روایتگری این فیلم‌ها با نحوه گسستن و پیوستن قصه‌های هزار و یکشب به استدلالی تطبیقی منجر شد. ارائه تعداد زیادی از قصه‌های هزار و یکشب، به تدریج مکاشفه حسن پور را برایم باورپذیر کرد.

اما چه چیزهایی چنین مقایسه‌ای را امکان‌پذیر می‌کرد؟ نخست «زمان خوانتمی»، که در آن جریان‌هایی غیرخطی، گذشته و حال به طرز شگفت‌آوری در بطن قصه‌های هزار و یکشب وارد شده‌اند. روایتگر در قصه‌های هزار و یکشب به شیوه‌ای غیر تداومی و بنا به میلی کاملاً غیرمنطقی، هر کجا که اراده می‌کند، ستاره را متوقف می‌کند و داستان باقی مانده از جلساتی قبل را پیش کشده و ادامه می‌دهد و به داستان قبلی می‌افزاید؛ به همان صورتی که به طور خاصه و هنیم، عنان گسیخته، حوادث قصه‌های اتمام یافته را به صورت روایت، این بار ریافته در هم می‌تند. آنچه با نگاه امروزی اعجاز‌آور استریال تصور ادامه و بهم پیوستن داستانی‌های گفته شده برای مخاطب‌های خود بوده است. حساب کردن روی حافظه‌شنونده این قصه‌ها در دورانی افسانه‌ای، برای کسی که قوه شایسته‌ای را به ساختن معادل‌های تصویری مشغول است؛ در مقایسه با مشاهده روایت در فیلم‌های این‌سوی سال ۲۰۰۰ برای آنان که تصاویر ساخته شده‌ای را به دور چنین شاهد بوده‌اند توانایی و جرات زیادی می‌طلبد. صرف نظر از قدرت حاشایی عشق سحرآمیز، روایتگر هزار و یکشب در مقایسه با حضور نامرئی و نهان سازندگان فیلم‌های سینمایی، اتصال و پیوند شاخه‌هایی از داستان‌های قبلی و حوادث بعدی به مثابه فرضیاتی اثبات‌نشده است. اینکه چگونه روایتگر قصه‌های هزار و یکشب انتظار داشته تا شنونده‌های او قادر به پیوند جزئیات و قسمت‌های قصه‌هایش باشند، باعث می‌شود تا جذابیت و گیرایی قصه‌ها از مخاطراتی جلوگیری کنند که پیش فرض‌های روایت‌های

هزار و یکشب هستند. کتاب هزار و یکشب در سیمای قرن ۲۱ حسن پور بیش از آن که سرگشته بازگویی پیچیدگی‌های قصه‌های هزار و یکشب باشد، دغدغه مکانیسم دریافت و فهم روابطی را دارد که پیوستن و گسستن جزئیات این روایت‌ها را امکان‌پذیر کرده است. نویسنده این کتاب با زبانی ساده و بی‌پیرایه به طرح غامض‌ترین الگوهای روایتگری فیلم‌های تاشیه‌ای تاریخ معاصر سینما پرداخته، و معادل‌هائی برای پیچیدگی‌ها و در هر سیدگی‌های قصه‌های هزار و یکشب پیدا کرده است.

به قول دیوید بوردول، روایت می‌بایست اتصال‌ها و ارتباط‌ها را آشکار، قابل پیش‌بینی و در ضمن پنهان کند، تا قصه‌ها را به ظاهر مسطح ولی در باطن و در تحلیل نهایی مرتبط جلوه دهد. طبق استدلال بوردول، در فیلم‌های معاصر روایت‌ها نشان می‌دهند که ارتباط عناصر داستان از طریق روایتی نامحدود چگونه است که می‌راند به مکان کاراکترهای مختلف و اماکن متفاوت در رفت و برگشت باشد.

جالب‌ترین و جذاب‌ترین روند قصه‌های هزار و یک شب حفظ ارزش دراماتیک آن‌ها برای مخاطب است، همان‌طور که فیلم‌های مشابه آن‌ها از نظر روایتی، مرز بین عناصر دراماتیک را برای اوج روایت نگه می‌دارند. این تکنیک است که کلیه ژانرهای سینمایی هالیوود را در برمی‌گیرد. در این قصه‌ها نیز حوادث تعیین‌کننده به همراه اندرزه‌های آموزنده آن‌ها پایا و قابل پیش‌بینی برای ساختار آن‌ها رقم می‌زنند.

همان‌طور که جهان فیلم‌هایی مثل بابل و پالپ فیکشن از طریق روایت‌هایی غیرخطی و بی‌سرانجام از نظر پیرنگ روابطی مرتبط را به هم پیوند می‌زنند، قصه‌های هزار و یکشب از ورای وحدت‌های در هم تنیده زمان، مکان و کاراکترها به پیرنگ واحدی می‌رسند. غالباً هدف از قصه‌گویی در شاكلة هزار و یکشب ارائه طرز تلقی

اندرزگونه‌ای است که به قصه وجهی فرامتنی و مستقل زمان و مکان می‌دهد. در مقایسه با اهداف جهان‌بینی فیلمیک، غیرمترقبه نیست اگر چنین اندرزهای فرامکانی و فرازمانی، تماشاگران معاصر را نیز ارتقا دهند. آنچه در خور تعمق است تغییر روایتگر، تغییر زمان به همراه آن و در نتیجه خاصیت کثرت‌گرایی این روایت‌هاست. چنین روندی از قصه‌گویی، سیالیتی به روایت‌ها می‌دهد که نقطه تأکید ان‌خاسم حسن‌پور است.

حسن‌پور با تکیه بر تفسیرهای نظریه‌پردازان شاخصی همچون نزوتان ترنر، روف، ژرار ژنت و فرمالیست‌های روس در ارتباط با روایت بناسم، زمینه تحقیقی محکمی را برای موقعیت‌های «داستان در داستان»، «روایت‌های غیرخطی کثرت‌گرا» و غایتاً «الگوهای ساختار زمانی تر» را ارتقا می‌دهد. استدلال‌های نو و بدیع به راوی‌های «برون و درون‌دستی»، روایتگر «دگرگویی» و «همگویی» و بالاتر از همه گسترش «کونی‌سازی» به سطحی قابل توجه، از مهمترین خدمات حسن‌پور به دانش روایت‌شناسی در ایران است. او برای فیلم‌های فراموش شده‌ای همچون شب‌های عربی اثر پیرپائولو پازولینی و شب‌های عربی ساخته میگوئل گومز زمینه‌ای عمیق و تحلیلی فراهم آورده است. خواندن کتاب هزار و یکشب در سینمای قرن ۲۱ به همه علاقه‌مندان روایت‌شناسی در ادبیات و سینما با نگاهی به تحولات معاصر توصیه می‌شود.

احمد الستی

اردیبهشت ۱۳۹۶